

SECTION 7. HISTORY OF PHILOSOPHYDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-490-0-15>**ANTHROPOLOGICAL STUDIES OF THE UKRAINIAN
ACADEMIC PHILOSOPHER PAMFIL YURKEVICH****АНТРОПОЛОГІЧНІ СТУДІЇ УКРАЇНСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО
ФІЛОСОФА ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА****Pastushenko L. A.**

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Philosophy and Religious Studies
National University of Kyiv Mohyla
Academy
Kyiv, Ukraine*

Пастушенко Л. А.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
та релігієзнавства
Національний університет «Києво-
Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

У 2024 році ми відзначаємо 150-річчя від дня смерті видатного українського філософа, одного із визначніших представників київської академічної професури Памфіла Юркевича (1826–1874). Попри велику кількість досліджень, присвячених вивченню духовної біографії і творчого доробку київського мислителя, його багатогранна філософська спадщина ще й досі залишається не до кінця розкритою. Це стосується, зокрема, антропологічних студій, що були одним із пріоритетних напрямів творчості П. Юркевича, дослідження яких не лише значно розширює наші уявлення про предметне поле його філософських зацікавлень, а й розкриває перед істориками філософії нові ракурси інтерпретації вже здавалося б, усім знайомої та зрозумілої, його філософії.

Перш за все, вартою критичного переосмислення є усталена дослідницька тенденція ототожнювати антропологічне вчення П. Юркевича виключно із його «філософією серця», оскільки предмет антропологічних зацікавлень філософа ширший за «кордоцентризм», значно перевершує за змістовним наповненням тему серця. Потрібно зауважити, що джерелами формування антропологічної концепції Юркевича стали святооча модель людини, надбання німецького ідеалізму, серед яких – відкриття внутрішнього виміру людської особистості (що простежується, зокрема, у кантівській моделі свідомості), тогочасні філософські та психологічні вчення (Лютце, Бенекє, Шопенгауєр тощо).

Каталізаторами для розробки стали поширені серед тодішньої інтелігенції матеріалістичні та позитивістські світоглядні настанови, що уособлювали собою зразки «наукової філософії», відповідно до яких багатоманіття людської природи редукувалось лише до фізіологічних процесів чи функцій («конфлікт» антагоністичних поглядів прихильників ідеалізму та матеріалізму відображено у полеміці П. Юркевича із М. Чернишевським [2]).

Увиразнюючи в своїй творчості основні інтенції київської духовно-академічної філософії сер. XIX – поч. XX ст., оприявнені у філософському обґрунтуванні християнського світогляду, П. Юркевич в епоху сумніву та спроб спростування релігійних метафізичних постулатів звертається до християнської ідеї людини крізь призму філософської рефлексії, що було особливо актуальним, зважаючи на практичну відсутність у православній богословській та філософській думці систематичного вчення про людину. П. Юркевич по суті обґрунтовує основну ідею християнської антропології про те, що людська особистість поєднує у собі дві природи – душевну і тілесну, таким чином утворюючи нерозривний синтез двох природ, які уособлюють її дві буттєві характеристики [1, с. 54]. Таким чином, наскрізною темою антропологічних розшуків Юркевича постає тема співвідношення тілесної (матеріальної, фізичної, зовнішньої) і душевної (ідеальної, внутрішньої) природи людини.

П. Юркевич одним із перших в київській академічній філософії формулює питання співвідношення фізичної і душевної людських природ в якості психофізичної проблематики, що є однією із засадничих тем дискусій в середовищі німецької університетської професури середини XIX – поч. XX ст., згодом і в київській університетській філософії поч. XX ст. (зокрема, у концепціях Г. Челпанова і В. Зеньковського).

Специфіка теоретико-методологічного підходу П. Юркевича до проблематики людського буття полягає у її розгляді в багатьох вимірах-ракурсах: філософському (гносеологічному, етичному), богословському, психологічному, педагогічному, фізично-антропологічному. Моделюючи у різних галузях наукового знання цю проблематику, П. Юркевич відкриває нові неповторні грані її звучання, постановки нових завдань і запитувань.

Перший (філософський) ракурс розгляду антропологічних питань представлений у працях П. Юркевича крізь критику постулатів матеріалістичного трактування природи людини. Київський філософ у дискусії із представником вульгарного матеріалізму М. Чернишевським наводить докази нематеріального походження людської душі та феноменів свідомості. Фіксує нездоланність гносеологічного паралелізму

матеріальних і духовних явищ, водночас їхню координація і співвіднесення, П. Юркевич виокремлює відмінність у походженні фактів фізіології і психології – якщо перші є надбанням зовнішнього спостереження, тоді другі – внутрішнього [2]. Не погоджуючись з матеріалістичною версією подолання метафізичного дуалізму в трактуванні людини, П. Юркевич пропонує власне вирішення цієї проблеми, котре знаходить у християнському світоспогляданні, висуваючи та філософськи обгрунтовуючи ідею неподільності людської особистості. Таким чином, зв'язок та природня співвіднесеність душі і тіла визначається специфікою особистісного буття кожної людини. Окремий важливий спектр розгляду антропологічної проблематики на філософському рівні можемо побачити у формульованій П. Юркевичем концепції серця, відповідно до якої цей фізіологічний орган уособлює пункт єдності людського організму, первинну сутність людини, де факти внутрішнього досвіду ставали б надбанням і зовнішнього спостереження [1, с. 57]. Водночас цей ракурс розгляду психофізичної проблематики доповнюється богословською аргументацією про місце і призначення людини, сенсу її існування [5]. Таким чином, київський філософ визначає специфіку людського буття у світі крізь призму особистісного виміру становлення людини, підкреслюючи її належність до світу духовності, ціннісних орієнтирів та ідеалів істини, добра, краси [3].

Філософсько-освітній ракурс розгляду антропологічних питань представлений у чималому педагогічному доробку П. Юркевича, де його теорія виховання базується на філософських поглядах про сутність і складові рівні людського буття, опис взаємодії між тілесним і душевними вимірами дитини, розкриття процесів людського становлення через ідею особистості [1].

Вагому складову творчого спадку, у якій відображене антропологічне вчення П. Юркевича, становлять психологічні студії мислителя, характерною особливістю яких є філософське підґрунтя відтворених ідей. Зокрема, у праці «Психологія і психіатрія» віднаходимо систему поглядів київського мислителя на душевне життя людини крізь призму розкриття механізму взаємодії психічних і тілесних сил людини, та опис багатоманітних комбінацій цих взаємин. Наскрізною ідеєю психологічної розвідки є переконання автора у тому, що душа і тіло складають цілісний організм, в якому психічні і фізичні сили та системи утворюють органічну неподільну єдність та цілісність. Варто окреслити обраний київським філософом теоретико-методологічний підхід до з'ясування психофізичної проблематики. П. Юркевич обстоює ідею органічної психології, що передбачає спробу віднайдення точок дотику сфер психології та фізіології, відкидає значення

філософських доведень і теоретизувань та пропонує шлях уважного цілеспрямованого спостереження і дослідження психічних виявів [4].

Окремим ракурсом антропологічних студій П. Юркевича є розгляд проблематики людського буття крізь призму ідей фізичної антропології і расової теорії, що відображає поширені тенденції інтелектуальної думки другої половини ХІХ ст. У рукописній праці «Досконалість і вади душевного життя відповідно до особливостей тілесної організації» (1867)¹ київський філософ намагається з'ясувати механізм впливу тілесності на функціонування душевного життя людини. Водночас П. Юркевич показує, яким чином цей вплив відбивається на закономірності виникнення расової різноманітності людства, відмінності серед різних народів культурно-цивілізаційних шляхів і здобутків, релігійних практик, суспільно-політичних організацій тощо.

Таким чином, у творчості київського академічного філософа П. Юркевича можна побачити досить плідний досвід антропологічних студій, що відображають, з одного боку, тогочасні науково-дослідницькі, філософські, світоглядні тенденції, з іншого боку, демонструють різноплановість теоретико-методологічного підходу філософа до проблематики людського буття.

Література:

1. Кузьміна С. Л. Філософсько-педагогічна концепція П. Д. Юркевича. Київ : ПАРАПАН, 2002. 162 с.
2. Юркевич П. Д. З науки про людський дух. *Вибране*. Київ : «Абрис», 1993. С. 115–221.
3. Юркевич П. Д. Мир з ближніми як умова християнського співжиття. *Вибране*. Київ : «Абрис», 1993. С. 222–229.
4. Юркевич П. Д. Психологія та психіатрія. *Київські обрії: історико-філософські нариси* / за ред. В. Горського, М. Ткачук. Київ : СтилоС. 1997. С. 282–313.
5. Юркевич П. Д. Серце та його значення в духовному житті людини, згідно з ученням Слова Божого. *Вибране*. Київ : «Абрис», 1993. С. 73–114.

---

¹ Зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України (ДА 255 Л (Муз. 818Г). № 7).